

De Hambeek als tijdelijk habitat voor de Zuidelijke oeverlibel

R.P.G. Geraeds, Bergstraat 70, 6131 AW Sittard

Op 15 juli 2007 trof ik langs de Hambeek bij Roermond een mannetje van de Zuidelijke oeverlibel (*Orthetrum brunneum*) aan. Dit is een opvallende waarneming omdat de soort tijdens de inventarisatie van libellen in het gehele Roerdal slechts eenmaal is gezien in de periode 2000-2005 (GERAEDS & VAN SCHAİK, 2006a). In 2003 is in de Melicker Ohé één mannetje aangetroffen. Geschikte biotopen voor deze soort lijken in het Roerdal niet aanwezig. In verband met de aanleg van vispassages in de Hambeek en in de Roer bij de ECI-centrale, is de Hambeek van de Roer afgedamd waardoor een ogenschijnlijk geschikt biotoop voor deze soort is ontstaan. Om deze reden is de Hambeek in de loop van juli en augustus verschillende malen bezocht om te kijken of de waarneming een toevalstreffer was, of dat de soort aanstalten maakt zich hier te vestigen.

ZUIDELIJKE OEVERLIBEL

De Zuidelijke oeverlibel [figuur 1] is in Nederland zeldzaam en de

verspreiding is grotendeels beperkt tot Midden- en Zuid-Limburg. Nadat de soort vanaf 1902 niet meer in Nederland was waargenomen, werden in 1995 op vijf verschillende locaties dieren gezien (GUBBELS *et al.*, 1995; GUBBELS, 2002). Vier van deze locaties liggen in de zuidelijke helft van Limburg, de vijfde is de steengroeve bij Winterswijk. Vanaf die tijd laat de soort een duidelijke toename zien.

De Zuidelijke oeverlibel wordt veelal gekarakteriseerd als een pionier van dynamische milieus langs meanderende beken en rivieren. De soort heeft een voorkeur voor onbeschaduwde, ondiepe, snel opwarmende wateren met een langzaam stromend karakter. Verder is de aanwezigheid van open, onbegroeide zones op de oever belangrijk. Een vegetatiebedekking van 5 tot 30% lijkt optimaal (STERNBERG & BUCHWALD, 2000; GUBBELS, 2002). Ook het water dient plaatselijk niet of weinig begroeid te zijn omdat de larven dichte vegetatie mijden (STERNBERG & BUCHWALD, 2000).

In Limburg worden populaties aangetroffen in een grote diversiteit aan leefgebieden. De grootste populatie komt momenteel in de mergelgroeve 't Rooth bij Cadier en Keer voor. Andere gebieden waar populaties aanwezig zijn of aanwezig zijn geweest, zijn de ENCI-groeve in de Sint-Pietersberg, de Rode Beek op de Brunsummerheide, de Geleenbeek bij Weustenrade, het Ruscherbeekje bij Schinveld, de Pepinusbeek in het Haeselaarsbroek, het Landgoed Hoosden bij Sint Odiliënberg en het natuurontwikkelingsgebied het Blankwater ten oosten van Roermond. Wat deze gebieden gemeen hebben, is de aanwezigheid van ondiep, langzaam stromend water. Bij de stilstaande wateren zoals de zuidplas bij het Blank-

water (GERAEDS & VAN SCHAİK, 2006b) en in het Landgoed Hoosden bestaat dit stromend water uit kwelstromen die in de oeverzones uit treden.

HAMBEEK

De Hambeek is een aftakking van de Roer nabij Roermond die in de Maas uitmondt. Deze waterloop is gegraven om tijdens piekafvoeren van de Roer wateroverlast in de stad Roermond te voorkomen. De oevers van de

FIGUUR 1

Een mannetje van de Zuidelijke oeverlibel (*Orthetrum brunneum*) (foto: R. Geraeds).

FIGUUR 2

De Hambeek voor de afdamming van de Roer, gezien vanaf de Roer (foto: R. Geraeds).

Hambeek zijn steil en grotendeels met stortstenen vastgelegd. De waterdiepte ter plaatse waar de Zuidelijke oeverlibellen waargenomen zijn, varieert onder normale omstandigheden van één tot anderhalve meter. De oevers zijn voornamelijk begroeid met Rietgras (*Phalaris arundinacea*) en diverse cultuurgrassen [figuur 2].

Omdat de Roer bij de ECI-centrale in Roermond is gestuwd, is in 1982 een bekkenvistrap in de Hambeek aangelegd om optrek van vissen vanuit de Maas mogelijk te maken. De hoogteverschillen tussen de verschillende bekkens bleken echter te groot waardoor deze niet voor alle migrerende vissoorten passeerbaar zijn. In het najaar van 2006 is daarom gestart met het aanpassen van deze

vistrap. Ten behoeve hiervan is de Hambeek voor de duur van de werkzaamheden van de Roer afgedamd. Door de hoge kweldruk op deze locatie, en door lekkage van de aangelegde dam, is de Hambeek echter nooit geheel droog komen te liggen en is er een ondiep (kwel)beekje ontstaan [figuur 3]. In de loop van de zomer is het beekje plaatselijk sterk begroeid geraakt met ondermeer Slanke waterkers (*Rorippa microphylla*), Beekpunge (*Veronica beccabunga*), Watermunt (*Mentha aquatica*), Grote kattenstaart (*Lythrum salicaria*), Harig wilgenroosje (*Epilobium hirsutum*), tandzaad (*Bidens spec.*), Veenwortel (*Persicaria amphibia*), Mannagras (*Glyceria fluitans*), Rietgras, Grote lisdodde (*Typha latifolia*) en ster-

FIGUUR 3

De Hambeek na de afdamming van de Roer (foto: R. Geraeds).

Datum	mannetje	vrouwtje	bijzonderheden
15 juli 2007	1	-	
20 juli 2007	2	1	Vrouwtje eiafzettend onder begeleiding mannetje.
5 augustus 2007	2	-	
12 augustus 2007	-	-	
24 augustus 2007	1	-	
9 september 2007	-	-	

TABEL I

Waarnemingen van de Zuidelijke oeverlibel (*Orthetrum brunneum*) langs de Hambeek in 2007.

renkroos (*Callitriche spec.*). Door deze begroeiing is de waterloop plaatselijk sterk versmald wat de stroomsnelheid van het water op deze locaties verhoogt. Ter plaatse van de waarnemingen varieerde de waterdiepte van 5 tot 20 cm. Het bodemsubstraat bestaat uit een afwisseling van zand, grind en slib.

WAARNEMINGEN

Na de eerste waarneming van de soort op 15 juli 2007 is de Hambeek nog vijf keer bezocht. In totaal is de soort tijdens vier bezoeken waargenomen. Maximaal zijn tijdens een bezoek drie verschillende dieren gezien [tabel I]. De meest opmerkelijke waarneming is die van een vrouwtje dat onder begeleiding van een mannetje bezig was met het afzetten van eieren. De eieren zijn voornamelijk afgezet in de onbegroeide oeverzones, tussen verspreid gelegen en boven het water uitstekende stortstenen. De waterdiepte varieerde van 5 tot 15 cm en er zat nauwelijks stroming in deze zone. Het substraat bestond uit zand dat met een dun laagje slib was afgedekt. Binnen de hoofdstroom van het water zijn geen eieren afgezet.

DISCUSSIE

Uit deze waarnemingen blijkt dat de Hambeek in de huidige, tijdelijke situatie als een geschikt biotoop voor de Zuidelijke oeverlibel

kan worden beschouwd. Daarnaast tonen de waarnemingen aan dat de soort in staat is om snel nieuwe leefgebieden te koloniseren. De nieuw ontstane situatie in de Hambeek is binnen één seizoen door de soort bezet. Populaties in de omgeving liggen in vogelvlucht op circa drieëneenhalve (Landgoed Hoosden) en zes kilometer (het Blankwater) afstand van de Hambeek. Dit geeft aan dat de soort snel kan profiteren van de ontwikkeling van kwelgevoede natuurgebieden. Bij voortschrijdende successie zal de soort ook weer verdwijnen. Zo zijn langs de Geleenbeek bij Weustenrade al lang geen Zuidelijke oeverlibellen meer waargenomen en lijkt de populatie in het Blankwater ook te verdwijnen (GERAEDS & VAN SCHAIK, 2006b). Langs de Hambeek zal de soort echter ook geen vaste voet aan de grond krijgen. De soort leeft twee tot drie jaar als larve in het voortplantingswater (HEIDEMANN & SEIDENBUSCH, 2002). Wanneer de werkzaamheden aan de vistrap voltooid zijn wordt de Hambeek weer op de Roer aangetakt. Hiermee wordt de biotoop van de soort vernietigd. De larven van de Zuidelijke oeverlibel zijn niet aangepast aan het leven in diep water met een hoge stroomsnelheid. Hierdoor zal de levenscyclus vrijwel zeker niet op deze locatie voltooid worden.

DANKWOORD

Ik bedank Harry Tolkamp voor zijn informatie over de vistrap in de Hambeek.

Summary

THE HAMBEEK BROOK AS A TEMPORARY HABITAT FOR THE SOUTHERN SKIMMER

The Hambeek is a branch of the river Roer (NL), which was drained at the end of 2006 because of construction work to improve a fishpass in the brook. Although it proved impossible to drain the brook completely, it was reduced to a narrow and shallow stream. On 15 July 2007, a Southern skimmer (*Orthetrum brunneum*) was spotted along the Hambeek. Since the stream in its new state seemed like a suitable habitat for the Southern skimmer, it was visited five more times to see whether the species would persist at this site or whether this had been merely a coincidental observation. On 20 July, a female was observed while ovipositing, guarded by a male. This

observation shows that the Southern skimmer is definitely capable of colonising new habitats in a short time. The nearest populations are located at distances of 3.5 and 6 km. However, the Southern skimmer has no future along the Hambeek: by the time work on the fishpass finishes, the Hambeek will be reconnected to the river Roer, which will destroy the new habitat of the Southern skimmer.

Literatuur

- GERAEDS, R.P.G. & V.A. VAN SCHAIK, 2006a. De libellen van het Roerdal. Deel II Echte libellen (Anisoptera). *Natuurhistorisch Maandblad* 95 (11): 246-253.
- GERAEDS, R.P.G. & V.A. VAN SCHAIK, 2006b. De oeverlibellen van Het Blankwater. Een onderzoek naar het uitsluipen van drie Nederlandse soor-

ten oeverlibellen. *Natuurhistorisch Maandblad* 95 (5): 141-146.

- GUBBELS, R., 2002. Zuidelijke oeverlibel. In: Nederlandse Vereniging voor Libellenstudie 2002. *De Nederlandse libellen (Odonata)*. Nederlandse Fauna 4. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.
- GUBBELS, R.E.M.B., J.T. HERMANS & R.F.M. KREKELS, 1995. De Zuidelijke oeverlibel na 93 jaar weer in Nederland. *Natuurhistorisch Maandblad* 84(12): 284-291.
- HEIDEMANN, H. & R. SEIDENBUSCH, 2002. Die Libellenlarven Deutschlands – Tierwelt Deutschlands. 72. Verlag Goecke & Evers, Keltern.
- STERNBERG, K. & R. BUCHWALD, 2000. *Orthetrum brunneum*. In: Sternberg, K. & R. Buchwald (Hrsg.). *Die Libellen Baden-Württembergs*. Band 2. Verlag Eugen Ulmer GmbH & Co, Stuttgart: 477-492.